

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	13
<i>Introducere</i>	15

ÎNAINTE DE WASHINGTON

I. Începutul carierei mele diplomatice	27
De la inginerie la diplomație	27
Diplomația predată de Litvinov, bunele maniere la masă explicate de prințesa Volkonski	31
Ucenicia în minister	35
II. Primul contact cu Statele Unite	42
Învățarea dedesubturilor diplomatice	42
Călătorind prin SUA cu Molotov	46
Asistentul lui Molotov la Moscova	49
Un tur la Organizația Națiunilor Unite	52
III. Primele summituri: priveriștea văzută de pe cealaltă parte a piscului	56
Summitul de la Geneva: Eisenhower și Hrușciiov	56
Eșecul summitului de la Paris	60
Hrușciiov și Kennedy la Viena	64
Surpriza numirii mele în postul de ambasador în SUA	69

WASHINGTON

PREȘEDINȚIA KENNEDY, 1961-1963	73
I. Acomodarea cu Washingtonul	73
Instrucțiuni primite de la Moscova	73
Canalul confidențial	75
Viața de ambasador	77
Întâlnirea cu președintele Kennedy și establishmentul din Washington	82
Impasul diplomatic cauzat de Germania și Berlin	88
Amenințarea Cubei	94
II. Criza cubaneză	98
Hrușciiov îi oferă Cubei rachete nucleare; Castro acceptă	98
Neinformarea ambasadelor sovietice	101

Izbucnirea crizei	106
O întrebare și un răspuns oportun anulează impasul	117
După criză: lecții și note de subsol	123
III. Învățăm să trăim împreună	129
Înființarea „liniei fierbinți”	129
Reapar vechile probleme	131
Negocieri privind interzicerea testelor nucleare	133
Ultima întâlnire cu John F. Kennedy	140
Asasinarea președintelui Kennedy	143
Reconsiderarea epocii Kennedy	147
PREȘEDINȚIA JOHNSON, 1963-1969	153
I. Cunoașterea noului președinte	153
Politica externă a lui Johnson	153
Prima mea întâlnire privată cu Johnson	158
Viața de diplomat sovietic	163
II. Moscova și Vietnamul	169
Lovitura de palat de la Moscova	169
Alegerea triumfătoare a lui Johnson	175
Brejnev împotriva lui Kosîghin.	
Escaladarea războiului din Vietnam	176
„Partidul războiului” din Washington	180
Propriul nostru sindrom Vietnam	183
III. Încercarea de a jongla cu războiul și cu pacea	186
Johnson mizează președinția pe terminarea războiului ..	186
Îngrijorările Moscovei în privința Vietnamului	189
Rezultate amestecate în domeniul dezarmării	192
McNamara, strategie nucleară și ABM	199
IV. Politica sovietică în căutarea unui curs stabil	203
Încercările de mediere ale lui Kosîghin în Vietnam	203
Biroul Politic trasează bazele politicii externe sovietice ...	204
Războiul de Șase Zile	207
Summitul de la Glassboro	212
V. Căderea lui Lyndon Johnson	219
Vietnamul devine „războiul lui Johnson”	219
Gambitul demisiei eșuează	222

Humphrey refuză oferta secretă a Moscovei de a-l ajuta în alegeri	227
Încercarea lui Johnson de a organiza un summit este anulată de evenimentele din Cehoslovacia	230
Invadarea Cehoslovaciei	232
Insistențele lui Johnson privind organizarea unui summit	239
PREȘEDINȚIA NIXON, 1969-1974	247
I. Richard Nixon și Henry Kissinger	247
Relațiile sovieto-americe în anii 1970	247
Nixon și Kissinger intră în scenă	253
Negocierile cu administrația Nixon	260
Washingtonul și Moscova în 1970: un an al îndoielilor și al derivei	266
II. În preajma summiturilor	269
Gromîko și Andropov vor să ajungă la o înțelegere	269
SALT, ABM și summitul	272
Manevre în vederea summitului: China în culise	278
III. Un triumfi geopolitic	290
Intrarea în scenă a Chinei	290
Nixon începe un dialog cu Brejnev	292
Manevre înaintea summitului	299
Război între India și Pakistan	302
IV. Spre summit	306
Începerea lucrului pentru summit	306
Diplomație tripartită	308
Vietnamul și summitul	311
Summitul de la Moscova	321
Savurarea destinderii	329
Moscova, Washington și sfârșitul războiului din Vietnam	333
V. Spre un nou summit, în America	339
Destinderea și problemele ei	339
Emigrarea evreilor și coaliția împotriva destinderii	340
Nixon își reorganizează guvernul	346

Brejnev îl determină pe Kissinger să semneze	349
Brejnev în America	352
Consecințele summitului	364
VI. Războiul din octombrie	367
Moscova, Washingtonul și Orientul Mijlociu	367
Începutul războiului	370
Manevrele lui Kissinger	374
O nouă criză	376
Miza superputerilor crește: SUA declară alertă de război	380
Sfârșitul războiului: scuzele lui Nixon	381
VII. Căderea lui Richard Nixon	386
Ultimul prieten al lui Nixon	386
Rumoare la Casa Albă	390
Din nou, pregătiri pentru summit	393
Watergate, Casa Albă și Kremlinul	396
Ultimul summit	399
Ultimele zile ale lui Nixon	403
PREȘEDINȚIA FORD, 1974-1977	407
I. În căutarea adevăratului Gerald Ford	407
Începuturile relațiilor cu noul președinte	407
Cină în compania lui Nelson Rockefeller: Orientul Mijlociu	412
Nepoata mea și Ford împart Pământul	415
Spre Vladivostok împreună cu Ford	416
Emigrarea evreilor și destinderea	426
Ford versus Nixon	432
II. Erodarea destinderii	435
Amenințări dinspre dreapta	435
Căderea Saigonului	436
Conferința de la Helsinki și urmările ei	438
Drumul dificil spre summit	441
Războaiele serviciilor de informații	447
III. Ford pierde președinția încercând să împace dreapta	457
Angola	457
Tulburări la Casa Albă din cauza destinderii	463

Cântecul de lebedă al lui Henry Kissinger	467
Ford în comparație cu Carter, așa cum i-a văzut Moscova	470
Ford pierde alegerile	472
PREȘEDINȚIA CARTER, 1977-1981	475
I. Contradicțiile lui Jimmy Carter	475
Jimmy Și-mai-cum?	475
Primele contacte prietenoase	478
Noua echipă a lui Carter	482
Față în față cu Carter	487
Cruciada lui Carter	491
SALT și drepturile omului	493
Moscova rămâne fermă	496
Prețul exagerării	498
Încercarea de a repara situația	500
Tatonări pentru un nou summit	504
II. Prioritățile neclare ale lui Carter	510
Suspendați de Cornul Africii	510
Confuzie crescândă în privința destinderii: cooperare sau confruntare?	517
Accentuarea declinului	523
III. Summitul cu Carter	526
Reînvierea cursei înarmărilor	526
Carter cere cu insistență organizarea unui summit	529
Drumul spre Viena	531
Summitul de la Viena	535
Prăbușirea summitului în mlaștinile acordului SALT	541
Mimicriza cubaneză	542
Europa ca arenă a confruntărilor	544
IV. Afganistanul	549
Contextul intervenției	549
Zarurile sunt aruncate	553
Afganistanul și relațiile sovieto-americe	560
Diplomație și emoție prezidențială	566

V. Înfrângerea lui Carter: un epitaf pentru destindere	575
Impas în ajunul alegerilor	575
Curtarea Moscovei înaintea alegerilor	578
Înfrângerea lui Carter	588
VI. Încheierea destinderii	590
PREȘEDINȚIA REAGAN, 1981-1989	603
I. Paradoxul lui Ronald Reagan	603
Reluarea Războiului Rece	603
Despărțirea de trecut	606
Brejnev încearcă o deschidere și eșuează	617
Reagan îi scrie lui Brejnev din spital	621
Iritarea Moscovei crește	625
II. Cruciada lui Reagan	631
Insensibil la diplomatie	631
La Casa Albă	636
Haig este înlocuit de Sfinx	640
Brejnev și Andropov	647
III. „Mai multe fapte, mai puține vorbe”	653
În sfârșit, o discuție personală cu Reagan	653
S-a temut oare Uniunea Sovietică de un atac nuclear american?	659
Imperiul răului și Star Wars, alegerile și summitul	665
Oximoronul diplomatic	672
Incidentul KAL007: amintiri amare	676
Andropov: spulberarea iluziilor	682
IV. Dezechetul	687
Efectul de bumerang al beligeranței lui Reagan	687
Reagan, promotor al păcii?	690
Tranziția: decesul lui Andropov; Cernenko îi ia locul	695
Gromîko revine la Casa Albă	701
O nouă atmosferă în spațiul cosmic (și în cel intern)	705
V. Începutul sfârșitului Războiului Rece	712
Semnificațiile summitului de la Geneva	712
Washingtonul decide să colaboreze cu Gorbaciov	714
Gorbaciov abordează politica externă sovietică	719
Începutul schimbării	724

Un urcuș frustrant spre summit	728
Summitul de la Geneva	740
VI. Adio, Washington	750
Bunăvoință și diplomatie	750
Viața mea se schimbă	757
Vizitele de rămas-bun	760
Ronald Reagan și relațiile sovieto-americane	764

DUPĂ WASHINGTON

I. Gorbaciov: primul și ultimul președinte	
al Uniunii Sovietice	775
Viața de secretar	775
Summitul de la Reykjavik	779
Gorbaciov este grăbit	784
Gorbaciov, Bush și Germania	790
Falimentul politic al lui Gorbaciov	796
<i>În loc de epilog</i>	805
<i>Anexă</i>	807
<i>Index</i>	815

III. Învățăm să trăim împreună

Înființarea „liniei fierbinți”

După criza cubaneză, relațiile noastre cu administrația Kennedy au început să intre pe un făgaș mai realist, în care accentul trebuia pus pe comunicare, discuții, negocieri și adaptare permanentă, dacă nu chiar pe soluționarea neînțelegerilor dintre cele două țări ce începeau să fie considerate superputeri mondiale. Cuba a continuat să fie un factor iritant, mai ales din cauza intervențiilor ei în America Latină și ulterior în Africa, dar, în ciuda dorinței aproape unanime a publicului american de a scăpa de Castro, guvernul Statelor Unite nu intenționa să riște un război cu Uniunea Sovietică. De asemenea, în rândul publicului a apărut o spaimă față de războiul nuclear, pe care n-o observasem înainte de criza cubaneză.

A devenit evident că, printre altele, ambele tabere aveau nevoie de o revizuire generală și de modernizarea comunicațiilor pentru a dezamorsa din timp alte confruntări. Acest proces a devenit cunoscut sub numele de „linia fierbinte”, un canal direct de comunicare între guvernele american și sovietic, rezervat pentru urgențe.

În prezent, ne vine greu să ne imaginăm cât de primitive au fost comunicațiile ambasadei noastre cu Moscova în zilele teribile ale crizei cubaneze, când extrem de importantă era fiecare oră, nu doar fiecare zi. Când am vrut să expediez o telegramă urgentă la Moscova despre importanta mea convorbire cu Robert Kennedy, a fost codificată imediat în coloane de cifre (inițial, încifrarea se făcea manual, abia mai târziu s-a folosit o mașină), după care am telefonat la Western Union. Agenția telegrafică trimitea un curier care să preia telegrama, de obicei același negru tânăr, care venea cu bicicleta. După ce pleca pedalând cu mesajul meu urgent, toată ambasada se ruga să-l ducă fără întârziere la Western Union și să nu se oprească pe drum ca să stea la taclale cu vreo fată!

Modul acesta primitiv de comunicare explică metodele destul de neconvenționale utilizate de Hrușciov pentru a-și trimite mesajul urgent către președintele Kennedy în ziua decisivă de 28 octombrie. Întrucât Kremlinul credea că exista un termen final și că rezultatul crizei atârna de acest răspuns, Hrușciov mi l-a trimis urgent sub forma unei telegrame codificate, a expediat un duplicat ambasadei americane din Moscova și a ordonat ca textul în engleză să fie difuzat imediat de Radio Moscova. Cu viteză maximă și cu sirenele urlând, o coloană de mașini avându-l în frunte pe adjunctul lui Hrușciov a pornit de la casa de vacanță a premierului către clădirea postului de radio, de unde mesajul adresat președintelui Kennedy a fost emis cu operativitate. Din acea transmisiune am aflat răspunsul complet al lui Hrușciov, nu din telegrama care a sosit la ambasadă după două ore, via Western Union.

Ambasada americană de la Moscova discuta cu Washingtonul prin intermediul serviciului telegrafic comercial, la fel ca noi. Celor două ambasade li se interzisese de mult să instaleze pe acoperișuri uriașele antene parabolice necesare pentru comunicațiile radio, deoarece serviciile de informații ale ambelor țări se temeau că acestea putea fi utilizate pentru interceptarea convorbirilor radio din interiorul guvernului și al altor instituții aflate în capitalele lor. Peste mulți ani, am aflat că unul dintre motivele refuzului încăpățânat al ambasadei americane de la Moscova de a se muta în altă clădire, mai spațioasă și mai elegantă (autoritățile sovietice propuseseră un schimb reciproc în vederea construirii unor clădiri mai mari și mai moderne pentru ambasade) era faptul că aceasta se afla lângă Kalininski Prospect, principala arteră a capitalei, pe care șefii erau aduși de acasă la birou. După ce mașinile le-au fost echipate cu radiotelefoane – dar nu și cu bruioare –, Hrușciov, și mai ales președintele Nikolai Podgornii, obișnuiau ca, în timp ce se îndreptau spre serviciu, să discute cu colegii, diverse probleme sau să bârfească. Grație poziției sale, ambasada SUA putea să intercepteze și să înregistreze acest trafic radio fără o antenă parabolică de acoperiș, care i-ar fi trădat acțiunile. La Washington, unde ambasada sovietică se găsea la numai șase intersecții de Casa Albă, serviciile noastre de informații încercaseră în mod similar să cerceteze spațiul aerian din jur pentru a intercepta orice fel de convorbiri, dar se pare că

americani ne depășiseră în domeniul tehnologiei, întrucât majoritatea convorbirilor radio ale guvernului american erau codificate.

Manifestând un interes sănătos față de problemele de comunicare apărute pe neașteptate în momentele de vârf ale crizei cubaneze, Hrușciov și Kennedy au recunoscut necesitatea urgentă a stabilirii unei conexiuni directe între Moscova și Washington. Pe 20 iunie, a fost semnat la Geneva un memorandum care înființa această linie fierbinte de comunicații „utilizată în cazuri urgente”.

A fost instalată o linie telegrafică non-stop între cele două capitale via Helsinki-Stockholm-Copenhaga-Londra, pentru transmiterea mesajelor urgente. Simultan, s-a înființat un canal radio non-stop de la Moscova la Washington via Tanger, cu rolul de legătură de rezervă și pentru canalul de coordonare ce opera între terminale. Ulterior, a fost instalată o a doua linie telegrafică după ce un fermier finlandez a retezat accidental prima și unica linie telegrafică în timp ce-și ara ogorul, ceea ce, lesne de înțeles, a cauzat multă agitație la Moscova și la Washington. Finalmente, cele două capitale au instalat o linie de radiotelefonie care opera prin intermediul sateliților.

Reapar vechile probleme

Vechile probleme au început totuși să reapară pe scena politică: Germania și Berlinul, interzicerea testelor nucleare și celelalte subiecte rămase de mult neclarificate între noi. Pe 12 martie, la șase luni după criza cubaneză, am luat masa cu Robert Kennedy și am trecut în revistă relațiile curente. În decursul convorbirii, a apărut o interesantă notă de subsol a istoriei: când devenise președinte, John F. Kennedy îi sugerase fratelui său să învețe rusa, deoarece se gândea să-l numească ambasador la Moscova. Ideea a fost abandonată ulterior, deși Robert Kennedy n-a dezvoltat niciodată motivul.

Președintele, a spus Robert Kennedy, dorea în primul rând, și din tot sufletul, încheierea unui tratat care să interzică toate testele nucleare, „nu pentru sine, cât mai degrabă pentru binele copiilor și nepoților lui”, și considera că acesta ar fi ajutat la normalizarea situației internaționale. El a vorbit și despre posibilitatea unei alte întâlniri la nivel înalt în care să fie discutat acest tratat, dar și

problema personalului militar sovietic din Cuba. Cei doi conducători puteau discuta și alte subiecte internaționale, mai complexe, precum Germania și Berlinul, despre care aprecia că puteau fi soluționate numai la un summit, nu prin convorbiri diplomatice obișnuite.

După ce mi-am prezentat raportul despre întâlnire, Moscova m-a întrebat ce părere aveam despre seriozitatea cu care frații Kennedy priveau un summit. Am răspuns că erau în favoarea acestei inițiative, dar că, în opinia mea, pe președinte îl interesa în primul rând pentru imaginea lui pe plan intern. Dacă summitul se dovedea un succes, sau putea fi măcar prezentat ca atare, i-ar fi adus cu siguranță victoria în alegerile din 1964. Am mai transmis la Moscova că declarațiile lui Robert Kennedy despre Germania și Berlin nu ofereau niciun indiciu privind ajungerea la un compromis în cadrul unui summit sau cu o altă ocazie, așa încât recomandam așteptarea clarificărilor ulterioare din partea unor „persoane cu mai multă experiență”, ca Rusk sau Thompson.

Hrușciov se încăpățâna totuși să aibă ultimul cuvânt în privința Germaniei și a Berlinului, deși poziția lui se șubrezise după criza cubaneză. Deși nu credeam că discuțiile vor avea succes, deoarece pretențiile premierului erau prea mari, urma să particip la negocierile lungi și complexe. Dialogul diplomatic a fost însă destul de util în sine, întrucât a oferit oportunitatea de a înlătura antagonismul emoțional.

Discuțiile au fost inițiate printr-o convorbire detaliată cu Rusk, purtată pe 26 martie. Așa cum fusesem instruit, l-am informat în legătură cu poziția noastră, care se baza pe binecunoscutele propuneri ale lui Hrușciov. Auzindu-le, secretarul de stat a afirmat că multe persoane nu vedeau rostul discutării acestei chestiuni intrate în impas, deși președintele Kennedy era pregătit să continue căutarea unei soluții sau cel puțin a unor căi de diminuare a riscurilor inerente.

După aceea, Rusk a început să ne testeze poziția și, simultan, să mă asigure că diminuarea tensiunilor din Germania era reală. La final, m-a întrebat direct dacă noi nu eram de părere că „timpul va rezolva multe probleme” și că riscurile se vor micșora treptat de la sine. Aceasta era de altfel modalitatea în care SUA abordau subiectele referitoare la Germania și la Berlin: menținerea statu-quoului și

așteptarea, urmând să-și dea seama pe parcurs ce anume trebuia întreprins în continuare. Cum i-aș fi putut răspunde în absența unor instrucțiuni explicite din partea Moscovei?

Eu și Rusk am pornit astfel un nou maraton al acestor probleme care, cu timpul, au devenit atât de monotone și de repetitive, încât ritualul creat l-a determinat pe secretarul de stat să propună în glumă numerotarea întrebărilor și răspunsurilor.

La un alt nivel însă, relațiile sovieto-americeane au devenit mai prietenoase. În ciuda reticenței guvernului nostru de a accepta observatori străini la lansarea rachetelor cosmice sovietice, eu am fost invitat la o lansare de la Cape Canaveral, care mi-a tăiat realmente răsufarea. Beneficiind de permisiunea explicită a președintelui Kennedy, mi s-a oferit de asemenea și un tur al laboratoarelor închise publicului, de la Massachusetts Institute of Technology, unde se creau tehnologii pentru aselenizare și mi s-a îngăduit să iau loc în prototipul carlingii pentru modulul lunar. Grație pregătirii mele ingineresti, am fost extrem de impresionat de tehnologia americanilor și am raportat totul la Moscova.

Negocieri privind interzicerea testelor nucleare

Un element important al relațiilor sovieto-americeane din anul 1963 l-au reprezentat negocierile privind interzicerea testelor nucleare. Kennedy căuta să ajungă la un acord pentru interzicerea lor totală, în parte fiindcă înțelegea pericolul proliferării nucleare mai profund decât predecesorii săi. Un acord de interzicere a testelor, semnat de puterile nucleare, putea contribui la stoparea eficientă a răspândirii armelor nucleare în țări care deocamdată nu le dețineau. O altă problemă era pericolul precipitațiilor radioactive rezultate în urma testelor atmosferice; necesitatea interzicerii testelor nucleare căpăta un avânt însemnat în conștiința publică din ambele țări, deși în Uniunea Sovietică avea mai puțină forță, deoarece testele se desfășurau într-un secret aproape total.

Între timp, Hrușciiov începuse să examineze fezabilitatea și utilitatea stopării testelor nucleare. Cu toate excesele ei, criza din Caraibe arătase lumii întregi că existau două puteri nucleare și, dintr-un anumit punct de vedere, încheierea unui tratat de stopare

a testelor nucleare ar fi reprezentat o confirmare a poziției Uniunii Sovietice de superputere alături de SUA. În plus, mulți oameni de știință și militari apreciau că doar Statele Unite ar fi beneficiat de testele ulterioare pentru a-și moderniza calitatea armelor nucleare, fără să ajute Uniunea Sovietică să reducă decalajul deja existent.

Însă principalul obstacol în calea unui tratat continua să fie chestiunea monitorizării reciproce, care ar fi asigurat respectarea sa de către părțile semnatare. În această privință, Hrușciov avea propriile lui îndoieli și era influențat de consilieri care nu puteau decide între monitorizarea prin mijloace naționale (care însemna autoimpunere), utilizarea limitată de stații automate (așa-numitele „cutii negre”) pe teritoriile ambelor țări și monitorizarea exercitată de experți străini, cărora li s-ar fi permis, în calitate de observatori, să viziteze teritoriile țărilor semnatare. Exista o problemă tehnică. În timp ce testele terestre, maritime sau din spațiul cosmic puteau fi detectate în alte țări pe baza precipitațiilor radioactive rezultate, indiciile testelor subterane puteau fi confundate cu producerea unor seisme. Pentru a verifica o posibilă încălcare a tratatului, era necesară trimiterea ocazională de experți care să inspecteze locul unde seismografele înregistraseră o perturbație și să determine dacă avusese loc un cutremur sau o explozie nucleară. Aceste vizite reprezentau miezul problemei. Pentru Hrușciov, era în primul rând o chestiune politică, nu științifică: dacă să permită sau nu unor inspectori să intre în URSS.

Mișcarea lui strategică de rezolvare a problemei a avut loc la scurt timp după criza cubaneză. Aflându-se într-o poziție conciliantă, el l-a informat pe președintele Kennedy prin canalul confidențial – gestionat acum exclusiv de Robert Kennedy și de mine – că, pentru prima dată, guvernul sovietic accepta două sau trei inspecții anuale pe teritoriul fiecărei puteri nucleare.

Din păcate, administrația Kennedy n-a profitat de oportunitate și a preferat să înceapă o dispută lungă despre creșterea numărului inspecțiilor. Partea americană nu aprecia cât de dificilă din punct de vedere psihologic și cât de inovatoare fusese pentru Moscova această primă decizie de a permite fie și un număr redus de observatori străini pe teritoriul sovietic (mulți membri ai Biroului Politic i se opuseseră cu înverșunare).